

lemnat åt sitt öde. Men i den inhemska är åtminstone en boks titel lika lätt läsen som aftryckt; och notiserna om densamma måste i en månadskrift alltid komma senare, än i ett dagblad eller en veckoskrift. Sådant kan icke ändras; och det menliga häri försvåras deraf, att en stor del af denna litteratur, som dock för sin gagnelighet bör anmälas, icke kan hafva ett innehåll, hvaröfver något kunde sägas.

Den enda läsning i bladet, som kan påräkna en större allmänhets deltagande, äro de från andra länders litteratur lånade skildringarna och berättelserna. Deras upptagande utgör den enda beräkningen på popularitet och för bladets ekonomi. Men läsaren torde hafva funnit, att äfven de icke varit valda med afseende på den stora publikens tycke, utan hos läsaren förutsätta håg för vetande och, då de tillhört den sköna litteraturen, en oförderfvad smak. De hafva i senaste årgång mer än tillbörligt stått tillbaka för det öfriga innehållet; hvilket efter förmåga skall i den närvarande rättas. Om någongång ett stycke, som närmar sig spaltfyllnad, blifvit intaget, och om sådant äfven framdeles komme att ske, må läsaren icke för strängt bedöma det. Då sjelfva öfversättningen lemnat rum för klander, har den bästa omsorg från redaktionens sida icke varit i stånd att afhjelpa bristerna.

Med dessa förklaringar och ursäkter lemnas äfven närvarande årgång åt läsarens välvilliga öfverseende. Den är den fjortonde, och bladet borde vara i den glada och förhoppningsfulla ungdomens år. Tyvärr närmar dock samma årtal en redaktion till den nötta ålderdomen. Af den kan icke mera väntas någon meningsändring, icke heller några framsteg i sättet att för allmänheten uppträda. Hvad deremot af den med skäl kan fordras, är, att den må veta sin tid och lemna plats åt ett yngre slägte. Denna fordran skall icke förgäfvos ställas på detta blad och dess redaktion, som icke har något annat löfte för framtiden, än detta, att afgifva.

30

J. V. S.

44 ALLMÄNT MENSKLIG OCH NATIONEL BILDNING.

Litteraturblad n:o 1, januari 1860

Hvarje menniska har ett icke obetydligt antal mer eller mindre sväfvande föreställningar om saker och förhållanden i verlden. De ord, som tjena att uttrycka dessa föreställningar, begagnas utan vidare under förutsättning, att de af alla förstås, hvarmed man vill uttrycka, att hvar och en vid dem fäster samma mening. Med stigande intellektuel bildning ökas massan af dessa föreställningar och ord; och – det kan icke nekas – just antalet af de sväfvande föreställningarne tilltager.

Så länge nemligen menniskan icke sträcker sina tankar utöfver det, om hvars tillvaro hon genom sina yttre sinnen kan öfvertyga sig, är hon säker nog, att alla andra vid en benämning på dessa föremål fäster samma mening som hon sjelf. Huru skulle väl någon synnerlig olikhet finnas i de föreställningar, skilda individer fästa vid orden vext och djur. Det är visst fallet, att ingen någonsin sett djuret som sådant; men hvar och en har dock sett en hel hop djur af olika slägten och än talrikare individer af vissa slägten. Hvad man föreställer sig med ett djur i allmänhet, kan väl icke så noga bestämmas; men det är nog, att erfarenheterna äro temligen lika, och att ingen ur den allmänna föreställningen om djuret utesluter någon individ af de många man sett

50

i verkligheten eller i afbilder. Det är också för behovvet tillräckligt. Ty på en noggrann öfverensstämmelse häruti ligger ingen stor vikt. Menniskorna kunna rätt väl lefva tillsamman, äfven om deras föreställningar rörande dylika föremål skulle i betydligare mon skilja sig från hvarandra – att icke tala derom, huru skilda individers föreställningar om, hvad bänkar och bord m. m. äro, knappt nog synas kunna vara olika – så likgiltiga äro de. Den öfverensstämmelse i desamma finnes alltid, som är nödig för frågan om mitt och ditt. För en familjs samlif, i vårdandet af statens angelägenheter blir det noggranna vetandet om alla sådane ting, än mera likgiltigt. Med stigande intellektuel upplysning förändras väl den betydelse individen fäster vid hithörande ord, så att vid deras begagnande bilderna af ett allt större antal former föresväfva hans fantasi. Detta är väl icke utan inflytande på hans åsichter i viktigare ämnen; men inflytandet är jmförelsevis omärkligt, och noggrannheten i detta vetande visar sig, såsom sagdt, vara för menskliga samlifvet temligen likgiltigt.

Så förhåller sig icke med föreställningen om allt det, hvilket icke utgör föremål för omedelbar varseblifning genom de yttre sinnena. Huru olika äro icke t. ex. människors åsichter af, hvad ande, förstånd, förnuft, föresats, afsigt, ändamål m. m. hafva att betyda? Äfven angående sådane menskliga förhållanden, i hvilka hvar och en tycker sig vara hemmastadd, emedan han vet sina handlingar dagligen och stundligen bestämmas af deras makt, herrska bland skilda samhällsklasser och hos skilda individer de mest olika meningar. Huru olika föreställningar hafva icke t. ex. den vetenskapligt bildade juristen och bonden om, hvad lag, hvad aftal, hvad testamente m. m. är? Men det är här redan orätt att tala om föreställningar, till hvilka hörer, att man gör sig någon bild af det förestälda föremålet. För hvad lag är, finnes ingen bild. Äfven den minst bildade, ehuru han vördar lagen i domstolen och domarens ord, och bilden af lagskipningens yttre företeelse kanske föresväfvar honom, då han tänker på lagen, gör sig dock, som man säger, derjemte ett begrepp om lagen såsom en rättssats och har sina tankar derom, hvarföre den skall vara.

Vid all den osäkerhet och dunkelhet i begreppen om dylika »osynliga ting», som hos mängden af människor är rådande, skulle man kunna tro, att samhällslifvet, hvilket dock just på medvetandet om dem är grundadt, endast tillfälligtvis har det fasta bestånd, hvarom dagliga erfarenheten vittnar. Men samma erfarenhet lärer, att människan, för att tro, icke behöfver begripa, och att hos mängden tron i sjelfva verket är starkare än begripandet. Tron t. ex. på menniskoandens förnuftighet likasom på lagens berättigande att gälla öfver allt individuellt godtycke finnes hos millioner, medan jmförelsevis få bland de många kunna säga, hvad förnuft och lag äro. Och det heter icke för ro skuld: människan lefver af sin tro. Men den intellektuela bildningen har det med sig, att den oreflekterade tron försvinner, och begripandet, insigten samt öfvertygelsen af insigt träder i dess ställe – rättare: tviflet är det nödvändiga vilkoret för sträfvande till insigt, till högre intellektuel bildning. Dess tid kommer efterhand i folkens lif; den är i sjelfva verket alltid förhanden. Det har behöfts årtusendens intellektuela arbete, förrän det medvetande om det öfversinliga blifvit allmännare, som nu utmärker de kristna folken, förrän äfven den förnuftiga menniskoanden fattats såsom något öfversinligt och lag och rätt såsom en uppenbarelse af detta förnuft. Vetenskapen tillegnar sig blott en del af detta arbete. Ty det föregår stilla och omärkligt hos millionerna, tills vetenskapen sammanfattar och uttalar den nya öfvertygelsen och

derigenom höjer den ur dess dunkel och obestämdhet. I denna form nedtränger sedan detta vetande till massorna, desto säkrare ju mera vetenskapen gifvit det rätta uttrycket åt deras redan förhandenvarande öfvertygelse. Man kunde säga: dessa vetenskapliga läror blifva för dem trosformler. Sådane trosartiklar äro hos Europas flesta folk numera t. ex. personliga friheten, eganderättens helgd, jemnligheten inför lagen. Annu för tvåhundra år tillbaka var det annorlunda, och i sjelfva England fann monarkens rätt öfver undersåtarnes lif och egendom lärda och ifriga försvarare. I större delen af det öfriga Europa var den stora mängden faktiskt beröfvad dessa rättigheter, hvilka man nu kallar naturliga, menniskan af naturen, i och med hennes menckliga tillvaro gifna.

Det sades, att likväl med stigande intellektuel bildning antalet af sväfvande föreställningar hos menniskan tilltager. Detta gäller främst dessa föreställningar om de osynliga tingen, hvilka egentligen icke borde kallas föreställningar utan tankar, begrepp. Klart är nemligen, att med bildningen medvetandet om menniskans andliga förhållanden utvidgas, så att hon gör allt flera distinktioner mellan dem. Mängden äfven af de litterärt bildade eger likväl icke en strängt vetenskaplig insigt i dessa förhållanden. Dess begrepp om desamma äro derföre mer eller mindre osäkra och sväfvande. Huru mången tycker väl icke, att det t. ex. är likgiltigt, om man säger förstånd eller förnuft, det rätta eller det goda, samhälle eller stat, folk eller nation o. s. v.? Huru mången skrifver och trycker icke det ena eller det andra ordet utan åtskilnad.¹ Hvad är t. ex. vanligare, än att se naturliga, medborgerliga och politiska rättigheter förblandas med hvarandra? – Det kan icke vara obekant, att den stränga skilnaden mellan sådane begrepp utgjort och alltid måste utgöra ett föremål äfven för vetenskapens undersökningar och bestämmanden. Vetenskapsmannen begagnar derföre de motsvarande orden åtminstone med varsamhet, för att icke förvirra läsarens begrepp. Men den ovetenskapliga litteratören, som intet medvetande har om vigten af deras särskiljande från hvarandra, nyttjar utan vidare det ena eller det andra, utan någon grund för sitt val. Det är denna okunnighet om ordens betydelse, som oftast förer till litterär polemik, och än oftare gör en sådan betydelselös. Mängden kallar den en tom ordstrid, icke derföre att den skulle fatta de stridandes bristande insigt, utan derföre att dess egen brist på begreppsreda gör orden för densamma likgiltiga. Man vill bekymra sig om saken, icke om ordet. Men det är dock slutligen af ordet och dess betydelse i religionsläran, i den muntliga traditionen och litteraturen, i samhällslagarne, i alla rättsförhållanden individer och riken emellan, som hvarje menniskas öfvertygelser, görande och låtande bero.

Det är ett par högst vanliga ord, om hvilka vi här önskat tala, icke för att söka lemna läsaren en vetenskaplig utredning af deras betydelse, ty en sådan utredning kan icke utom vetenskapen meddelas, utan för att visa, huru osäker den allmänna föreställningen rörande denna betydelse är och för att, så mycket ske kan, bidra till dess förtydligande.

Hvem talar och skrifver icke om allmän mencklig bildning? Det är visst svårt att säga, hvad de talande och skrifvande härvid tänka sig. Men vanligt är det åtminstone, att ettdera af tvenne förmenanden

¹ Man må icke tala om skilnaden mellan sådane abstraktare begrepp som t. ex. åtskilnad, olikhet, motsats, eller grund, kraft, orsak, om hvilken äfven de litterärt bildade ofta sakna allt medvetande.

hysas; nemligen antingen att den allmänt menskliga bildningen är något, hvartill hvarje menniska af sig sjelf borde komma, endast hon icke af menliga inflytanden föres derifrån, eller att denna bildning är ett genom slägtets gemensama bemödanden förvärfvadt sätt att veta och handla, hvaraf alla menniskor genom undervisning och exempel kunna blifva delaktiga, men hvilket likväl jemförelsevis få individer tillegnat sig, medan den stora mängden af en eller annan orsak har blott en ringa eller allsingen del deri. I förra fallet anser man denna företrädesvis menskliga bildning vara en fri utveckling af hvarje menniskas naturliga anlag, hvarigenom individen uppfyller en förmenad allmänt mensklig bestämmelse, hvars beskaffenhet hon likaså af sig sjelf kan inse och fatta. I det senare åter håller man före, att samhällslifvet och historien småningom fört släktet till kunskap om menniskans bestämmelse, att något antal individer representerar detta vetande, och att bland dem åter ett antal äfven handlar i öfverensstämmelse med detsamma.

Det kan väl hända, att någon om den allmänna menskliga bildningen gör sig den föreställning, att den verkligen finnes till hos alla menniskor eller åtminstone hos det stora flertalet, oberoende af all verldshistorisk tradition. Men vid närmare eftersinnande lemnas väl ändock Hottentotterna ur räkningen; ja icke ens Negerracen, Nya Zeelands vildar m. fl. torde få komma med. Noga taget slutar man kanske med att finna, det blott några vissa folk t. ex. Fransmännen, Engelsmännen o. a. utgöra den mensklighet, som har allmän mensklig bildning — ehuru man äfven så kommer i förlägenhet, emedan man märker att det äfven bland Fransmännen gifves personer, som ingalunda äro några mensklighetsmönster. Sistsagde föreställningssätt kan derföre anses för okunnighetens, hvilket vid någon upplysning öfvergår till den redan i andra rummet beskrifna uppfattningen, att menskligheten, representerad af flera eller färre individer, under verldshistoriens fortgång, kommit till en bildning, hvilken man kallar allmänt mensklig, emedan man finner det önskligt, att den vore allmän.

Vetenskapen har pröfvat och närmare bestämt dessa skilda föreställningssätt. Vid den nyare tidens ingång erhöi företrädesvis kunskapen i de gamla Grekers och Romares historia, vetenskap och konst namn af humanistisk bildning. De gällde nemligen ännu på den tiden för representanter af den högsta menskliga bildning; och till delaktighet i densamma kunde endast den lärde hinna. Men då efterhand de kristna folken frambringade en sjelfständig vetenskap, litteratur och konst, fattades äfven den humana bildningen såsom en allmänt mensklig tillhörighet. Vetandet blef nemligen genom nationalspråkens begagnande allmännare tillgängligt, och man såg en möjlighet dertill, att hvarje menniska kunde vinna någon del deri. I sammanhang med den intellektuella bildningens utbredande vaknade äfven medvetandet om allmänt menskliga rättigheter och pligter. Kristendomens lära om allas likhet inför Gud och dess bud om inbördes kärlek hade lagt grunden till detta medvetande. Läran och budet tillämpades på samhällsförhållandena, hvilka genom den antika bildningens inflytande vunnit ett sedligt värde. I 18:e seklet svärmade vetenskapen och litteraturen för humaniteten, allmänt mensklig bildning, allmänt menskliga rättigheter, allmänt broderskap. Näst före Franska revolutionen hade denna humanitetslära sin blomstringstid. Liberté, fraternité, égalité var ett valspråk, ämnadt att gälla icke blott för Franska republikens citoyens, utan för alla jordens folk, i deras förhållanden till hvarandra icke mindre än i hvarje folks egna samhällslif.

Det är känt, att denna lära sådan den representeras af Rousseau, i

den existerande samhällsinrättningen och civilisationen såg ett hinder för den rätta humanitetens utveckling. I denna uppfattning förnekades förnuftet i världshistorien. Den hade icke fört menskligheten framåt, utan tillbaka, åtminstone hindrat dess sanna framskridande. Menniskonaturen var i sig ädel och förträfflig, och människorna behöfde endast frihet och frånvaro af allt det förderfliga exempel, som redan förefanns, för att utveckla sig till sann mensklighet. Allt bevisar, att Robespierre och några hans vänner förforo enligt denna lära –

10 dem. Och det var blott naturligt, att de skulle vända sin makt till, hvad de ansågo för förderfvets utrotande, emedan de inga medel kunde ega, att framkalla den nya gyllne tidsåldern. Denna skulle nemligen enligt läran fritt utgå ur individernas inre. Det var redan hos Rousseau en inkonseqvens, att han ville reglera uppfostran. Ty han förutsatte dock i den ett urval af de resultat, till hvilka världshistorien fört menskligheten; han fordrade för naturmänniskans utveckling civilisationens tillvaro.

Det är i denna lära, hvilken äfven utom Frankrike egde nitiska anhängare, som den ena af de ofvannämnda sväfvande föreställningarne om, hvad allmän mensklig bildning är, haft sitt vetenskapliga uttryck. Den, som tror, att hvarje människa har förnuft nog, att utan vidare fatta sin menskliga bestämmelse, och förmåga, att i sitt lefverne förverkliga densamma, han hyllar sagde lära och förnekar världshistoriens förnuftiga nödvändighet.

20

Hvad det andra vanliga föreställningsättet angår, har det fördelen att innebära en skymt af den vetenskapliga lära, som från slutet af senaste sekel är den i filosofin och historien allmänt hyllade. Men i den finnes också endast en skymt häraf.

Under samma 18:e sekel, som i såg hög grad gjorde humaniteten till sin fana, fattade äfven erkännandet af staternas suveränitet fast rot i vetenskapen och i den praktiska folkrätten. Ännu vid början af den nyare tiden skiftade påfven af kyrklig maktfullkomlighet de nyupptäckta verldsdelarne mellan de kristna folken. Snart försvann dock sista skuggan af denna kyrkans makt, och regenterna togo på sina folks vägnar i besittning allt i det område, deras makt tillät dem att eröfra och försvara. Staternas suveränitet blef äfven i vetenskapen en erkänd sats, hvarpå folkrätten bygdes. Westfaliska freden anses såsom den historiska akt, genom hvilken det s. k. Europeiska statssystemet fick en rättslig tillvaro. Det är icke fråga derom, att icke statssuveräniteten i all

30 tid gjort sig faktiskt erkänd, i krig och fred. Men dess berättigande erhöill likasom sitt insegel genom denna fred, i hvilken de flesta och mäktigaste Europeiska stater intressen reglerades, och nya stater, hvilka hittills saknat offentligt erkännande som sådane, till sin suveränitet garanterades. Från denna tid blef det äfven i den vetenskapliga folkrätten en stående lära, att hvarje stat, som icke genom traktater afsagt sig någon del af sin suveränitet, sjelf är högsta domare i sina angelägenheter. Men då detta gällde om alla stater, måste det äfven betraktas som en rättskränkning, om någon stat tillät sig intrång på en annans suveränitet. I denna statssuveränitetens uppfattning ur det

40 rättas synpunkt ligger väl redan fröet till den insigt, att hvarje folk eger för sig afgöra öfver rätt och orätt, utan att i sina domslut erkänna någon förment annan allmän mensklig bildning och allmänt mensklig rätt. Men man sökte ännu allsicke efter grunden, hvarpå ett sådant berättigande hvilar. På sin höjd anfördes bibliska och profana *dicta classica*, såsom bevis för denna åsigts förnuftsenslighet. Men öfverhuf-

50

vud höll man sig till det faktiska, att nu en gång suveräna stater funnos, och åtnöjde sig med att beskrifva suveränitetens attributer.

Å andra sidan hade exemplen af Nederländerna och England visat möjligheten af folksuveränitetens förverkligande i staternas inre. Denna hade redan tidigare haft sina försvarare inom vetenskapen. Den erhöll nu såsom princip allt flera anhängare bland de litterärt bildade. I England sträckte sig öfvertygelsen om dess berättigande äfven till massan af folket; ty förunderligt nog verkade bland denna gamla testamentets läror i detta hänseende såsom antikens studium bland de bildade i Europa. Den Engelska revolutionen 1649 och den Franska visa häri en märklig kontrast. I den förra åberopades Guds bud och gamla testamentet, i den senare förnuftet (de naturliga rättigheterna) och Rom's exempel.¹ Naturrätten var en ny vetenskap, som antiken icke känt, ehuru dess bestämmingar nu abstraherades från Romerska rätten, hvilken i vissa länder blifvit gällande och i de flesta var ett mönster för reformerna i lagstiftningen. På naturrätten grundades statsläran, på den folkrätten och, såsom redan om folkrätten nämndes, invercade äfven på natur- och statsrätt kristendomens läror.

Småningom fortgick man från ifrågavarande mera formella lära om folksuveräniteten till betraktande af lagarnes och samhällsinstitutionernas allmänna grund; och man fann snart deras ursprung i de särskilda folkens vetande och sed. Montesquieu's kända och berömda arbete gjorde i detta hänseende epok. Men äfven han uppvisade blott historiskt, att det så förhåller sig hos alla folk, att endast de lagar ega bestånd och vinna efterföljd, hvilka äro grundade i ett folks intellektuella och sedliga bildning, samt att derföre denna gör sig gällande under alla statsformer. Det var den Tyska vetenskapen förbehållet att uppvisa, hvarföre detta så skall vara.

Man finner lätt, att sistnämnde betraktelsesätt står i motsats mot det af Rousseau representerade. Kan menskligheten likasom i hvarje stund börja sin bildning från början ur människans medfödda natur, så är icke blott de bestående institutionernas, utan äfven folkседens och med den den verldshistoriska utvecklingens öfverhufvud berättigande i hvarje ögonblick ifrågasatt. Om samhällsinstitutionerna icke skola bero af hvarje folks historiskt gifna ståndpunkt, och samhällsmedlemmarnes medborgerliga och politiska rättigheter af den bildningsgrad, hvar och en af dem uppnått, samt af den ställning i samhället, de genom eget arbete förvärfvat sig, utan skall allas berättigande vara detsamma blott på grund deraf, att alla af naturen äro lika, så är äfven från denna sida menskliga bildningens verldshistoriska fortgång förnekad.

Medan dock denna uppfattning gjorde sig gällande i Frankrike både i teorin och praktiken, och revolutionens följder der qväfde all fri forskning, vunno samma läror i Tyskland blott ett snart öfvergående insteg. Den mest framstående humanitetsiffrare derstädes, Herder, bevisade sin Tyska bildning deri, att han bibehöll sin tro på de gamlas humanitet och ledd af denna öfvertygelse äfven sökte den i mensklighetens historia öfverhufvud, ja äfven hos de folk, som jemförelsevis förblifvit oberoende af den allmänna historiska kulturen – i deras folksånger nemligen. Herder's »Ideen till en mensklighetens historia» var det första försök att i historien uppvisa en fortgång från tidehvarf till tidehvarf till en allt högre mensklig kultur. Man förundrar sig öfver, att en åsigt, med hvilken numera hvarje litterärt bildad är förtrogen,

¹ Vid revolutionen 1688 i England verkade redan den vetenskapliga läran.

ännu för 80 år tillbaka var något nytt. Men då kunskapen om Grekland och Rom återlifvades, och man jemförde denna förgångna kultur med medeltidens mörker, var det icke förunderligt, att ingen kunde i historien se en fortgång till det bättre. Det fordrades, att den nya tiden skulle finna sig sjelf på framstegens väg, hunnen utöfver forntidens ståndpunkt, för att den skulle vinna tillit till en fortgående utveckling. Det kan tilläggas, att kyrkans lära om människans förderf och jordlifvets syndfullhet i förening med tron på ett förloradt paradiset måste nedslå all tanke på en tillvexande mensklig förädling redan här på jorden och med de jordiska medel, om hvilka historien kan tala.

10 Herders uppträdande för det historiska betraktelsesätt, hvarom här är fråga, var dock, så att säga, endast det yttre tecknet till det djupa tankearbete, genom hvilket detta betraktelsesätts vetenskapliga grundval lades. Bladets läsare känna, att de Tyska filosofernas enfaldiga tankar om nationalitetens betydelse i den inhemska periodiska litteraturen blifvit behörigen påpekade, ehuru man funnit det onödigt att låta sitt vetande lysa ens med uppgift på, hvilka dessa filosofer varit och hvilka tankar de i frågan framställt. Det är skada, att så ej skett. I det följande skola vi, då det högre vetandet så envist döljer sig, i korrtethet framställa några sagde filosofers enfaldiga åsigtter i ämnet.

20 Det visade sig för deras skarpsinne, att ur naturrätten, fattad såsom hvarje människas af naturen gifna medvetande om det rätta och derföre såsom en lära om människans rättigheter, likväl de medborgerliga och politiska rättigheterna icke kunna deduceras. Vi taga som exempel den personliga friheten. Det synes visst vara af värde, om i naturrätten kan bevisas, att hvarje mensklig individ skall vara fri i sin kropp, icke af någon annan kunna med rätta hindras i sina lemmars fria bruk. Det är dock ohjelpigt, att så i samhället måste ske, om individen icke ställer denna sin frihet i öfverensstämmelse med samhällsordningen – om
30 hvilken naturrätten, den naturliga människan och den naturliga personliga friheten intet vet. Ja staten fordrar obetingadt individens lif till fäderneslandets försvar; och denna fordran gäller för rätt och dess uppfyllande för individens pligt. Men detta är ännu en ringa sak. I sjelfva verket är den personliga friheten, såsom blott naturlig, en fattig frihet mot den, det medborgerliga samhällslifvet skänker. Huru litet skulle den förra vara värd, om den icke af samhällsordningen skyddades, och om icke samhällslifvet lemnade individen så mångfaldiga medel i händerna, genom hvilka han sättes i tillfälle att göra ett menskligt bruk af densamma? Slutligen: hvilket värde skulle sagde
40 frihet hafva, om individen icke af samhället i arf mottog äfven det vetande och den sed, som skiljer den civiliserade människan från vilden, men om hvilka naturrätten intet innehåller?

Men det faller också i ögonen, att samhällslifvets berättiganden och fördelar äro olika hos skilda folk och på skilda tider af deras tillvaro. Individen får häri åtnöja sig med samhällsordningen i den stat och på den tid, hvori han födes och lefver. Han kan väl sträfva att förändra densamma och i den ena eller andra punkten lyckas deri; men i allmänhet kommer han sällan att sjelf njuta frukterna af ett sådant sträfvande. De falla först kommande släkten till godo. Ingen kan i ett
50 Nu omskapa samhällsordningen. Dess utveckling beror af miljoners vetande och sed – till och med af deras inrotade vanor. Folken äro, såsom erfarenheten lärer, så tröga till reformer, att de kunna bringa en verldsförbättrare till förtviflan; och denna deras tröghet har i sjelfva verket bragt flere än en sådan till undergång.

Vänder man sig från frågan om människans berättiganden till den

om hennes pligter, kommer man här till samma slutpunkt. Hundratal äro de försök, som blifvit gjorda, att uppställa en pligtlära, en moral, ur allmänna förnuftsgrunder, ur någon förutsatt uppfattning af människans bestämmelse, eller ur någon moralprincip, som man kallat det, hvilken skulle vara i och för sig klar och obestridligt sann. Den kristna moralens högsta bud: »älska Gud öfver allting och din nästa som dig sjelf», är visserligen förträffligt. Men i ett sådant bud har människan på sin höjd en negativ kontroll på sina handlingar – ifall hon nemligen först har ett sannt begrepp om Gud, vet, hvari kärleken består, och inser, huru hon bör älska sig sjelf. Ty t. ex. i sistnämnde hänseende har människan af naturen blott sina djuriska drifter att tillfredsställa, och hennes sjelfkärlek har blott detta tillfredsställande till föremål. Det kan nu väl icke vara meningen, att hon blott skall häri unna nästan lika godt som sig sjelf. Man må till detta bud lägga, hvilka förklaringar man behagar. Äfven om det icke tages i betraktande, att de alla antingen blifva godtyckliga, eller såsom moralbud måste lemnas hvilande, tills den sista individen upphört att draga deras sanning i tvifvelsmål, så inses det lätt, att de kunna vara endast allmänna föreskrifter för handlingen. Men hvarje människa måste veta, hvad hon i hvarje ögonblick har att göra, för att handla moraliskt. Fordran härpå kan uttryckas dermed, att i detta Nu i tiden i detta Här i rummet endast ett handligssätt är det rätta, och att människan i hvarje ögonblick af sitt lif befinner sig i en sådan ställning, att hon måste afgöra en rättsfråga, öfver hvilken hvarken hon eller någon annan någonsin afgjort eller någonsin mera kommer att afgöra. Allmänna moralbud kunna då vara goda att hafva i minnet; de afgifva en negativ kontroll, uttala hvad som i det förevarande fallet icke får ske och likasom bestämma de gränser, utöfver hvilka handlingen icke får gå. Men ur dem kan människan icke taga handlingens positiva innehåll för detta bestämda fall; och det är dock derpå, det ankommer.

Man säger: samvetet är domaren. Men äfven samvetets domarförmåga är förvärfvad. Individen uppfostras till någon viss religion, en viss kyrkas lärosatser, till att anse det ena för rätt och det andra för orätt. Hennes samvetets utsago beror af denna uppfostran – hvilken åter fortgår genom hela lifvet.

Om såsom individens berättigande måste vika för statens, så äfven *hans* moral. Det svarar föga mot budet att älska nästan, då han dödar sitt fäderneslands fiender. Och han anser det likväl moraliskt.

Sådane, här i korrthet antydda betraktelser hafva fört till insigt deri, att hvarje nation på hvarje tid är suverän, såsom i sin lag och sed egande högsta afgörande makt öfver rätt och orätt öfverhufvud. Det är visst den Tyska filosofin, som i främsta rummet har att ansvara för så enfaldiga åsigter. Men denna enfald delar den med hvarje sedligt handlande människa. Ty ingen sådan har i yttersta instansen någon annan norm för sina handlingar.

En bland dessa filosofer, Kant, hvilken öfverhufvud framstår som den nyare Tyska filosofins första man, gaf väl anledning till en sådan uppfattning af nationernas betydelse. Men egentligen är det Fichte, som genom de mest abstrakta deduktioner likasom tvangs till denna uppfattning af nationaliteternas betydelse, ehuru han dervid ledes, att ännu sätta en mensklig samhällighet, kyrkans, utöfver staten, likväl väsentligen blott såsom en förening i tro och vetande. Schleiermacher, hos hvilken troligen mången icke skulle söka sagde lära, är likväl en bland dem, som till största klarhet utvecklat densamma. Äfven han ville dock i kyrkan finna en staterna omfattande krets, inom hvilken

det sedligt rätta skulle ytterligare bestämmas. Men försöket är otillfredsställande, emedan det icke kunde undgå hans skarpsinne, att kyrkan såsom samfund har alltför obestämda gränser; så att å ena sidan i de stater, i hvilka flera kyrkor finnas, det sedligas norm blefve lika mångfaldig, å den andra det är i historien bevisadt, att kyrkan endast öfver råa nationer egt denna makt att likformigt bestämma flere sådanes sedliga lif. Ån mindre lyckadt är samma tänkares försök att närma sig de Rousseau'ska humanitetslärorna genom att högst ställa individens fria utveckling till allmän mensklighet, i den mening, att 10 individen kan höja sig till en sedlighet utöfver nationalitetens afstängda form. Ty denna förmenta sedlighet får sin tillvaro i lappalier. Hos Schleiermacher blir den egentligen blott den »sköna själens» egoistiska sjelfförnöjelse öfver sitt harmoniska sätt att presentera sig. En nyare tänkare, Wirth, hvilken adopterat denna åsigt, stannar ganska konsekvent dervid, att den sedliga karakteren ytterst bevisar sin fulländning – på sällskapsteatern. Hegel, som till vidare afslutat den Tyska filosofins framstående period, har af sina föregångares läror upptagit, hvad som äfven i historien bevisar sin sanning. Hans förtjenst är det, att hafva ådagalagt, genom hvilka mångfaldiga trådar individens 20 sedliga lif är fästadt vid hans nations tillvaro, och huru det har sitt mått i nationens familjesed, lagar, stånds- och korporationsanda, statsskick och förhållande till andra nationer.

I historiens vetenskap äro dessa åsikter numera nära nog allmänt rådande. Det är ur dem man kan förklara betydelsen af det ofta upprepade förklarande, att de historiska karaktererna och den historiska handlingen icke få mätas med moralens måttstock. I rättsvetenskapen hafva de likaså gjort sig gällande, och Savigny's berömda namn anföres främst bland dem, som i anförd mening hyllat nationernas 30 suveränitet. Montesquieu betraktade ännu saken så, att det är lika gagnlöst som i grunden omöjligt att påtruga folken lagar, som stå i strid mot deras genius. Det är en högre åsigt, att lagarne måste vara nationernas, emedan intet högre afgörande öfver rätt och rätt än deras på jorden finnes.

Det återstår en sida af frågan, hvilken vi icke berört, nemligen den: hvarföre detta så är? hvarföre det är det förnuftiga, att nationernas afgörande är det högsta? Men vi nödgas också lemna den helt och hållet å sida. Hegel svarar derpå: det är förnuftigt, att mensklig frihet skall vara; och den finnes ytterst i staten, der individen afgör öfver mensklighetens angelägenheter med mensklighetens rätt. Svaret må 40 tillfredsställa eller icke. Att så förhåller sig, derom vittnar historien.

Teorierna behöfva sällan vänta på praktisk användning. Det kommer sig deraf, att teorierna icke kunna uppstå, förrän historien af dem har behof. När Napoleon gjorde den stora nationen större och lappade ihop hvarjehanda nya stater af stycken af allehanda nationer, blef det dessa kufvade och styckade nationer lätt att förstå filosofins läror. Det var dem så mycket lättare, som dessa läror endast uttalat de i deras medvetande redan förhandenvarande föreställningarne. Tyska nationen var den mest misshandlade. Det var derföre icke förunderligt, att företrädesvis dess vetenskap främst skulle uttala nationernas rätt, d. ä. 50 att det Rätta är nationernas rätt.

Verkligen är det först från denna tid det blifvit fråga om nationernas berättigande. Den på naturrätten grundade folkcrätten hade väl, synes det, bort utgå från de naturliga differenserna, folkstammarne. Men den kände dem icke, emedan naturrätten icke känner dem. Naturrätten har nemligen att göra med den abstrakta människan, människan i allmän-

het. Och folkrätten betraktade äfven staten abstrakt som en mensklig individ, så att rättigheter och förpligtelser staterna emellan bedömdes såsom tvenne eller flera individers. Deras tillvaro grundade den på traktaterna; men då vapnen sönderslita traktaterna och aftvinga nya, måste folkrätten intregistrera dessa. Någon protest har den icke ens ur teoretisk synpunkt kunnat sätta emot ett sådant statsindividernas beroende af ett våldsamt söndertagande och hopfogande. På sin höjd fordrade den någon gifven anledning till kriget; och man vet att sådane icke äro svåra att finna; fåret grumlar bäckens vatten för vargen, hvarhelst det må dricka ur densamma.

10

Men äfven den nya statsläran yrkar icke på ett naturligt berättigande för folkstammen och horden, att utgöra en nation. Den gör samma skilnad ungefär mellan den naturliga stamenhetens och nationalsuveränitetens berättigande, som mellan individens naturliga och medborgarligen rättigheter. Den naturliga människan skall uppfostras till medborgare; den vilda horden likaså till en nation. Den senares uppfostrarinna är världshistorien; den måste under världshändelsernas tvång kämpa sig till sin nationalitet, till de egna seder, lagar och institutioner, i hvilka dess medvetande om och dess suveräna afgörande öfver rätt och orätt uttalar sig. Historien lärer, att under denna kamp den naturliga stamenheten sällan om någonsin oblandad öfvergår till nationel enhet. Men vetenskapen erkänner ingen samling af skilda stammar under en styrelse för en nation, utan betraktar en sådan stat såsom stadd i öfvergång till en framtida nationel enhet. Den erkänner den icke, emedan i en sådan samling den enhet i vetande och handling saknas, som innebäres i ett nationelt afgörande öfver rätt och orätt. Stater finnas, i hvilka till någon obetydlig del ännu någon från det stora hela afskild folkstam ingår. I sådane stater är blott denna del jemförelsevis utesluten från manifestationen af den nationela enheten – dömd att så vara, tills äfven den i denna uppgår.

20

30

Endast ur en sådan synpunkt kan man i folkrätten tala om civilisationens berättigande i förhållande till den ociviliserade hordens tillvaro. Men den ger också i teorin en fast grund för det nationela berättigandet. Ty detta berättigande är mensklighetens eget, emedan i menskligheten intet högre afgörande öfver rätt och orätt finnes, än en nations.

Häri ligger denna läras egentligaste betydelse. Det är ett faktum, som äfven den i dessa ämnena okunnigaste lätt erkänner, att öfver en nation ingen lag, ingen domare, än mindre någon exekutiv makt finnes. Enda gränsen, för hvad den kan tillåta sig, är dess makt. Detta faktum förklarar vetenskapen derigenom att ingen människa kan finna någon högre norm för, hvad rätt och godt är, än sin nations lag och sed. Häri ser den nationaliteternas berättigande öfverhufvud. Samma åsigt arbetar sig för närvarande fram i de Europeiska nationernas allmänna medvetande. Fordran på äfven de svagare nationaliteternas rätt, de sympatier, med hvilka denna omfattas, den sedan slutet af sista seklet nyvaknade kärleken hos de särskilda nationerna för deras fornsång, fornminnen o. s. v., äfven den allt allmännare vordna öfvertygelsen, att lagar och institutioner icke kunna lånas från stat till stat, än mindre omskapas enligt vissa abstrakta teorier – allt detta utgör yttringar af detsamma. I politiken ser man denna lära om nationaliteternas berättigande efter behof ömsom hyllas, ömsom förkastas. Det är gifvet: hvarje herrskande nation tager den utan tvekan i anspråk för sig sjelf, både i princip och handling. Men t. ex. Österrike har ett Ungern och ett Italien (nu blott Venedig), England har Irland. För dessa beherrskade

40

50

folks nationela berättigande skall ingendera af dessa makter taga parti, derföre också icke i folkrätten erkänna berättigandet i dess allmänhet, såsom princip.

Frankrike är i sjelfva verket en bland de af det egna intresset häruti mest oförhindrade stater. Vi vilja icke dermed säga, att detta lands politik i förhållande till Italien varit och är en sagans riddares uppoffrande och oegennyttiga bragd. Sådant vore i politiken donquixotteri. Men dess politik kunde dock utan egen fara framhålla det nationela berättigandet som en fana.¹

10 Skulle den vetenskapliga åsigt, om hvilken vi här tala, förbise det historiskt gifnas vikt för det nationela berättigandet, skulle den stå i motsägelse mot sig sjelf. Det är icke hos folkstammen, som sådan, den finner detta berättigande, utan hos nationen, hos det folk, som bildar en stat samt i sed, lag och institutioner uttalat, gifvit objektivitet åt sitt medvetande om det rätta. Ett sådant folk är icke det, som lyder under fremmande lagar, lefver i påtvingade institutioner. Såsom man i den enskildas allmänt menskliga natur ser möjligheten för honom att hinna till hvarje ståndpunkt af bildning, utan att derföre tillerkänna honom rättighet att vara ett civiliseradt folks lagstiftare, så finnes äfven hos 20 hvarje folkstam möjligheten dertill, att blifva en nation; men den är såsom nation berättigad, först då den i verkligheten bevisat detta berättigande genom att bilda en stat. Detta måste så mycket mer gälla, som äfven den naturliga stamskilnaden hos nationerna är historiens verk, i det de utgöra en sammangjutning af tidigare åtskilda stammar. I de stater, i hvilka ännu denna skilnad fortfar, så att ett eller flera folk lyda under en genom antal eller bildningens makt herrskande stam, der måste man antaga, att sammangjutningen förr eller senare skall ske.

En stat är suverän inom sig och suverän i förhållande till andra stater, d. ä. berättigad till fullkomligt oberoende af dessa. Men, såsom 30 der finnes en qvantitativ latitud för allt existerande, inom de gränser dess begrepp för detsamma utstakar, så har äfven staternas suveränitet sina grader. Dessa grader bestämmas af hvarje stats makt i förhållande till andra stater. Den nationela tillvaron har alltså äfven sina grader. Man finner ett exemplar af ett vextslägte, hvilket fullkomligare än ett annat motsvarar slägtets allmänna typ; en mensklig handling förverkligar i högre grad än en annan den dygd, hvars uttryck båda äro. Så förhåller sig äfven med nationernas tillvaro. Den kan mer eller mindre motsvara sitt begrepp. Det är nu den nationela tillvaro, som för hvarje tid fullkomligast uttrycker, hvad den skall uttrycka, hvilken äfven för 40 hvarje tid främst representerar den allmänna menskliga bildningen. Den Europeiska kulturens historia lärer, att under dess fortgång allt flera nationer framstått såsom jemlikar i denna representation. Och derjemte har detta s. k. jemvigtssystem tillförsäkrat de mindre nationerna ett jembörelsevis fastare oberoende. Öfverhufvud är detta för den Europeiska kulturen utmärkande; så att man kan anse den menskliga bildningens framsteg bero af mångfalden i de kulturformer,

¹ Vi tillägga här en anmärkning, som egentligen tidigare skulle haft sin plats. 50 Historieskrifningen har i Frankrike haft utmärkta representanter, för hvilka det varit gifven sak, att hvarje folks kultur beror af den verldshistoriska utvecklingen, och hvilka äfven fattat den nationela kulturens absoluta berättigande att göra sig gällande. Men man ser ännu i Frankrike frågan om naturrättens förhållande till samhällslagen behandlas såsom tvistig och oafgjord. Ännu vid Franska Institutets senaste årsdag föredrogs en afhandling, egnad att bevisa, det samhällslagens rättsbestämningar böra utgå ur det historiskt gifna och derigenom hafva sin helgd af rätt.

af hvilka den representeras. Sjelfva denna mångfald af former måste medföra det, att differenserna dem emellan blifva mindre framstående. Om man således riktigt säger, att bildningen hos Europas nationer är gemensam, och fattar denna dess öfverensstämmelse såsom allmän mensklig bildning, så får man å andra sidan icke glömma, att sjelfva differenserna i denna allmänt menskliga bildning ingå såsom lika väsentligt moment; d. ä. denna bildnings högre ståndpunkt i närvarande tid konstitueras just af den större mångfalden af nationela bildningsformer.

Det är detta ändamål, till hvilket hvarje nations lif sträfvar. En nation skall icke blott passivt hos sig upptaga en formerad, redan gifven allmänt mensklig bildning. Den skall utöfva sitt absoluta berättigande, att ur sig bestämma, hvad på jorden skall gälla för rätt eller orätt. Då den så gör, skapar den en ny form för den allmänna menskliga bildningen. Under detta arbete kan en nation icke skilja sig från sin plats i historien, från den tid, den tillhör, från den verldshistoriska tradition, den har gemensam med öfriga samtida nationer, och från beröringen med dessa äfven i fredens värf, i handel och industri, i seder och bruk, i vetenskap, i litteratur och konst. Men den skall äfven från sig afhålla allt fremmande; d. ä. den skall icke låta det mottagna hos sig gälla såsom något i och för sig berättigadt, utan förändra och ombilda det enligt sin egen genius. Den skall? – En nation kan icke annorlunda handla. Ty skulle den afsäga sig sin rol, att fritt bestämma, hvad allmän mensklig bildning är, skulle den upphöra att vara en nation, att i sig sjelf framställa en egendomlig form af denna bildning.

J. V. S.

45 SKALL FÖRÄNDRADT FÖRHÅLLANDE MEL- LAN EXPORT OCH IMPORT ELLER FÖRBÄTTRAD VEXELKURS TILL FINLAND, ÅTERFÖRA DE PEN- GAR, SOM HÄRIFRÅN UTGÅTT?

Litteraturblad n:o 1, januari 1860

Man skulle tro, att, om denna fråga icke gällde Finland, utan i allmänhet uppställdes, ingen skulle vara tveksam rörande svaret.

Ty när penningen går ut ur ett land, betalas den såsom mellangift mellan export och import. D. ä. då det för exportvaran erhållna priset på utländsk ort icke räcker till att betala den derstädes uppköpta importvaran, måste det bristande betalas med kontant. I de flesta stater är den penning, som sålunda utgår, silfver eller guld. Men t. ex. i de stater, som tillhöra Tyska tullföreningen, i hvilka det Preussiska pappersmyntet är allmänt gångbart, kan det väl hända, att differensen liqvideras med detta bytesmedel. Skall den dock betalas till något land utom Tyskland, måste naturligtvis betalningen i sista instansen ske med klingande mynt.

Under sådane förhållanden blir vaxelkursen dålig, d. ä. den ringa tillgången till vaxlar på utlandet gör dessa dyra. Men der ett lands sedelmynt icke har tvångskurs, der har denna dyrhet sin gifna gräns, och export af silfver och guld vidtager, då den blir förmonligare än vaxelköp. Detta inträffar, när vaxlar äro så mycket dyrare, att pris-skilnaden öfverstiger transportkostnad och assurans för metallen. Och om icke tillräckliga fordringar på utlandet från en tidigare period